

توانمندسازی محلات دارای فقر شهری (مطالعه موردی: محله ی اسماعیل آباد، منطقه ۱۹ شهرداری تهران)

اسماعیل عیسی زاده^۱

طاهر پریزادی^۲

وحید عیسی زاده^۳

چکیده

به طور معمول در کشورهای در حال توسعه، رشد شهری از ظرفیت دولت ها و شهرداری ها برای ارائه خدمات و زیر ساخت های مناسب برای جمعیت، بیشتر است. این مقوله باعث تشدید فقر شهری در شهرها و به ویژه شهرهای بزرگ این کشورها خواهد شد. هدف از پژوهش حاضر توانمندسازی فقر در سطح محله اسماعیل آباد، منطقه ۱۹ شهرداری تهران می باشد. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش جزء پژوهش های توصیفی تحلیلی است. جامعه آماری پژوهش حاضر محله اسماعیل آباد، منطقه ۱۹ شهرداری تهران می باشد. ابتدا با استفاده از شاخص های اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و کالبدی، گستره های مواجهه با فقر شهری در سطح محله اسماعیل آباد، منطقه ۱۹ شهرداری تهران شناسایی شدند. وزن دهی شاخص های پژوهش با استفاده از روش آنتروپی شانون صورت گرفته است، سپس برای رتبه بندی شاخص ها از مدل کمی سطح بندی ویکور (Vikor) استفاده گردید. برای نمایش و تحلیل فضایی فقر شهری در سطح محله ی اسماعیل آباد، منطقه ۱۹ از نرم افزار ARC GIS استفاده شده است. هم چنین با استفاده از مدل QSPM راهبرد های درونی و برونی شناسایی شدند که تشکل های مردمی و سازمان های مردم نهاد به عنوان مهم ترین عامل محرک در توانمند سازی فقر در سطح محله ی مورد مطالعه در نظر گرفته شدند و پس از شناسایی محله هدف با استفاده از تکنیک (SWOT) به منظور ارتقای این محله با توجه به مشکلات و محدودیت ها برنامه ریزی صورت گرفت. نتایج حاصله بیانگر آن است که فقر شهری بر محله های تمرکز یافته اند که در حاشیه شهر قرار دارند. برای رفع مشکلات ساکنین محله هدف، تقویت تشکل های خود جوش محلی در ایجاد همبستگی و حفظ هویت محله ای، شناخت پتانسیل های توسعه، آموزش ساکنین و ارتقای آگاهی آنان، اجرای طرح های توانمند سازی برای کنترل محله.

واژگان کلیدی: توانمندسازی، فقر شهری، محلات فقیر نشین، تکنیک SWOT، محله اسماعیل آباد

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه خوارزمی، تهران - ایران (نویسنده مسئول)

Email : ismailisazadeh75@gmail.com -Tel: 09147994525

^۲ دانشیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه خوارزمی، تهران - ایران

^۳ کارشناس ارشد سنجش از دور و سیستم اطلاعات جغرافیایی، دانشگاه تهران، تهران - ایران

مقدمه

شهرهای قرن بیست و یکم با چالش‌های بزرگی مواجه هستند، که یکی از مهم‌ترین این چالش‌ها تمرکز فقر در آن‌ها است. هرچند فقر روستایی عمیق‌تر از فقر شهری است و شهرها از توانایی فراوانی در سکونت، برخورداری و دسترسی مردم به فرصت‌های زندگی بهتر برخوردارند، فقر شهری به ویژه در کشورهای در حال توسعه، با سرعت و حجم بالاتری در حال گسترش است (UNFPA, 2007:15). به دلیل رشد فقر شهری و عمیق‌تر شدن شکاف طبقاتی در شهرهای بزرگ، گروه‌های کم‌درآمد در قالب اجتماعات محلی و در فضاهای جغرافیایی خاصی شکل گرفته‌اند، که این گروه‌ها از روند کلی توسعه برکنار مانده و به اصطلاح به حاشیه‌ها رانده شده‌اند (ایراندوست، ۱۳۸۹: ۴). از این رو، رویکرد توانمندسازی با محور قرار دادن مردم و سازمان‌های غیردولتی، توسعه را از پایین به بالا، و از درون جامعه به پیش می‌برد. محلی‌گرایی، سازمان‌های غیردولتی و مردم محلی از جمله مهم‌ترین متغیرهای توسعه مردمی هستند (وئوقی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۹۹). از این جهت راهبرد توانمندسازی بر بهبودی شرایط زندگی جوامع فقیر و محلات فقیرنشین تأکید دارد و به مردم این فرصت را می‌دهد که محل زندگی خود را با توجه به نیازهایشان بهبود بخشند (قرخلو و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۱۷). در دوران قبل از انقلاب در ایران، سیاست و برنامه‌های که موضوع فقر زادی از محلات فقیرنشین را به طور مستقیم در دستور کار خود قرار داده‌باشند، مشاهده نمی‌شود. در حالی که این سیاست و اهداف، بیشتر در جهت ایجاد زیرساخت‌ها و در بهترین حالت در راستای افزایش رفاه جامعه بوده است.

منطقه ۱۹ از جمله مناطق حاشیه‌ای و جنوبی شهر تهران است که در حوزه دروازه ورودی جنوب غربی شهر قرار گرفته است این منطقه از شمال با مناطق ۱۷ و ۱۸ همجوار است که به ترتیب محورهای زمزم آیت‌الله سعیدی (جاده ساوه) مرز مشترک بین منطقه ۱۹ با مناطق همجوار شمالی را شکل داده‌اند. منطقه ۱۹ شامل ۵ ناحیه و ۱۳ محله است، که طبق طرح تفصیلی مصوب سال ۱۳۶۳ واجد وسعتی به میزان ۱۱۶۰ هکتار است (نقش پیراوش، ۱۳۸۶). این منطقه با مشکلات و نارسایی‌های زیادی از جمله افزایش ورود مهاجران، عدم توجه به ایجاد تسهیلات عمومی به نسبت میزان گسترش بافت مسکونی و تعداد جمعیت ساکن در محلات، پایین بودن سطح رفاه و وجود مشکلات کالبدی، اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی و نبود برنامه‌های مدون و جامع، بخشی از این نارسایی‌ها محسوب می‌شوند که باعث بوجود آمدن فقر در سطح هر یک از محلات این منطقه شده است. سابقه مطالعات مربوط به فقر تقریباً طولانی است، اما رویکرد مدون و دانشگاهی به این قضیه چندان قدیمی نیست. در این قسمت از پژوهش به مرور برخی از مطالعات انجام شده در این زمینه خواهیم پرداخت.

از جمله مطالعات خارجی و داخلی انجام شده در این زمینه، تحقیق یوان و همکاران^۱ (۲۰۲۰) که به پژوهشی تحت عنوان «اندازه‌گیری فقر شهری با استفاده از داده‌های چندمنبع و الگوریتم جنگل تصادفی، مطالعه موردی: گوانگژو» پرداختند. بنابراین، در این پژوهش، آن‌ها یک روش جدید برای اندازه‌گیری فقر شهری از داده‌های بزرگ چندمنظوره استفاده کردند. نتایج نشان داد که سازگاری بالایی بین MDPI و GDI وجود دارد. با تجزیه و تحلیل نتایج MDPI، آن‌ها خود همبستگی فضایی مثبت را در وضعیت فقر در سطح جامعه در گوانگژو به دست آوردند.

گیو و همکاران^۲ (۲۰۱۸) پژوهشی تحت عنوان «تجمع فقر در یک شهر ثروتمند: تنوع جغرافیایی و همبستگی مجاورتی نرخ فقر در هنگ‌کنگ» انجام دادند. آن‌ها الگوی فضایی فقر مجاورتی و همبستگی‌های آن را در شهر هنگ‌کنگ که در میان شهرهای منطقه بالاترین میزان تولید ناخالص داخلی را دارد، با استفاده از مدل رگرسیون ساده حداقل مربع (OLS) و رگرسیون وزنی جغرافیایی محلی (GWR) بررسی کردند. آن‌ها تغییرات جغرافیایی قابل توجهی را در میزان فقر در سطح ناحیه کوچک یافتند و چندین خوشه فقری را در این قلمرو شناسایی کردند.

¹ Yuan et al

² Guo et al

ویدیاتی^۱ (۲۰۱۷) مطالعه ای با عنوان «کاربرد Gis در تجزیه و تحلیل فضایی برای ارزیابی تغییرات زیر ساخت های محله های فقیر در پایوه، اندونزی» و با هدف ارزیابی و مدیریت یکپارچه زیر ساخت های موجود در شهر، اطلاعات خدمات اساسی و اطلاعات جغرافیایی در شهر جیاپورا، پایوه، اندونزی انجام دادند. نتایج حاصل از این تحقیق نشان داد که بهبود خدمات اساسی و زیر ساخت ها باید در راستای تامین نیازهای اساسی منطقه ویژه ای در شهر جیاپورا باشد.

بزرگوار و همکاران (۱۳۹۶) به پژوهشی تحت عنوان «سنجش مکانی پهنه های فقر شهری^۲ در شهرهای جدید، نمونه مطالعه: شهر جدید هشتگرد» را با هدف ارزیابی فقر شهری در شهر جدید هشتگرد برای برنامه ریزی بهتر به منظور ساماندهی، توانمندسازی و افزایش کیفیت زندگی و مکانی آن انجام دادند. آن ها با استفاده از بلوک های آماری شهر هشتگرد در سال ۱۳۹۰ در نرم افزار^۳ Gis و به کارگیری مدل تحلیل عاملی به این نتیجه رسیدند که در شهر جدید هشتگرد ۹/۸۵ درصد از بلوک های شهری متعلق به طبقه بسیار فقیر است و پایگاه اقتصادی - اجتماعی بیشتر جمعیت شهر جدید هشتگرد در زمره قشر فقیر و تهیدست قرار دارد. همچنین بین فقر و محدوده های مسکن قشر کم درآمد رابطه مستقیمی وجود دارد.

فتح زاده و زاهدانی (۱۳۹۴) در پژوهشی به برنامه ریزی راهبردی، به منظور توانمند سازی محلات حاشیه نشین در محلات احمد آباد و یانوق دره سی تبریز پرداختند. آن در چارچوب برنامه ریزی استراتژیک عوامل قوت، ضعف و تهدیدات محلات شناسایی از تکنیک SOWT و برای مناسب ترین استراتژی توانمند سازی محلات از مدل QSPM استفاده کردند. نتایج حاصل از پژوهش نشان داد شاخص های اجتماعی - فرهنگی مهم ترین عامل در توانمند سازی محلات می باشد.

ابراهیم زاده و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله ای تحت عنوان «راهبرد تعدیل فقر در محله های شهری با رویکرد اقتصاد مقاومتی در کلان شهر تهران» به این نتیجه رسیده اند که سازمانی یابی فقرای شهری در شهر تهران از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۰، از تمرکز گرایی آن ها در بافت فرسوده درون شهر حکایت دارد. به عبارت دیگر، در شهر تهران بین استقرار فقرا با بافت فرسوده رابطه معنادار فضایی وجود دارد که ضرورت اتخاذ سیاست های اقتصاد مقاومتی را در بافت های فرسوده نمایان تر می کند.

زبردست و همکاران (۱۳۹۵) به پژوهشی تحت عنوان «سنجش فقر شهری و ارتباط آن با دسترسی به خدمات شهری، مطالعه موردی: شهر قزوین» پرداختند. آن ها سه شاخص محرومیت اجتماعی، محرومیت مسکن و محرومیت درآمدی را مورد بررسی قرار دادند. نتایج این پژوهش حاکی از تمرکز فقر شهری در بخش های جنوب و جنوب غربی شهر است. همچنین رابطه نسبی معنی داری بین فقر شهری و دسترسی به خدمات شهری در این محدوده وجود دارد.

روستایی و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله ای تحت عنوان بررسی تحلیل فضایی گسترش فقر شهری در شهر تبریز طی سال های ۱۳۷۵-۱۳۸۵ به توزیع فقر شهری در فضاهای شهر تبریز و اختلاف و شکاف طبقاتی در برخورداری از شاخص های فقر شهری را نشان دادند. در این مقاله از شاخص های کالبدی، اجتماعی و اقتصادی استفاده شده اس. همچنین برای تحلیل الگوهای پراکنش فقر شهری از آماره موران استفاده شده است.

هدف اصلی پژوهش حاضر، توانمندسازی محلات دارای فقر شهری با استفاده از تکنیک SOWT به منظور ارتقای زندگی در محله های هدف با هدف دستیابی به سازمان فضایی کالبدی مطلوب است تا محیطی مناسب برای زندگی در چارچوب ارزش های فرهنگی و اجتماعی جامعه ساکن در محله هدف فراهم شود که این مهم با شناخت محله های دارای فقر شهری منطقه ۱۹ شهرداری تهران و سپس ریشه یابی این مشکلات ممکن است. بنابراین، این پژوهش در پی پاسخگویی به این سوال اصلی می باشد: چگونه می توان از طریق توانمند سازی اجتماعات محلی، به کاهش فقر شهری در محله ی اسماعیل آباد، منطقه ۱۹ شهرداری تهران دست یافت؟

¹ Iis Widiati

² Urban poverty

³ geographical information system

مبانی نظری

توانمندسازی

اصولا توانمندسازی یک فرایند محسوب می‌شود. این فرایند افراد را قادر می‌سازد که خودمختاری، کنترل و اعتماد به نفس کسب کنند و با احساس قدرت فردی و جمعی برای تفوق بر شرایط اجتماعی مسلط و تبعیض‌گرا اقدام نمایند (بندر و همکاران، ۱۳۹۲: ۷۷). مفهوم توانمندسازی در گفتمان توسعه، بازگویی رویکرد توسعه‌ای پایین به بالا و توسعه درونزا است (زاهدی، ۱۳۸۸: ۴۰). وتن و کمرون^۱ براساس پژوهش‌های پیشین معتقدند برای ایجاد توانمندسازی باید پنج ویژگی احساس خود اثر بخشی، خودمختاری، موثری، معنی داری و احساس اعتماد به دیگران در افراد فراهم آید و درخصوص تقسیم توانمندسازی به انواع مختلف، به مدلی اشاره کرد که توانمندسازی را به دو سطح «فردی» و «عالی» تقسیم می‌کند (حسینیان و همکاران، ۱۳۹۰: ۴۱).

فقر شهری

فقر شهری پدیده چند بعدی است و شهرنشینان به خاطر بسیاری از محرومیت‌ها؛ از جمله عدم دسترسی به فرصت‌های اشتغال، مسکن و زیرساخت‌های مناسب، نبود تامین اجتماعی و دسترسی به بهداشت، آموزش و امنیت فردی در رنج و مضیقه‌اند. فقر شهری تنها محدود به ویژگی‌های نامبرده نبوده و اشاره به شرایط ناپایدار منجر به آسیب‌پذیری و ناتوانی در مقابل آسیب‌ها را نیز دارد. فقر شهری ضرورتاً به معنای ناتوانی انجام فعالیت‌های اقتصادی نیست و شهرها فرصت‌های اقتصادی بیشتری برای مهاجران کم‌درآمد فراهم می‌آورند ولی در مقابل فرصت‌های محدودی را در مشارکت برای اداره شهری، برای برخورداری از خدمات و فرصت‌های توسعه نیز مهیا می‌سازد (جوهری پور و همکاران، ۱۳۹۱: ۹۱).

توزیع فضایی فقر در مناطق شهری

آنچه در مقوله فقر در حوزه مطالعات شهری اهمیت می‌یابد، تبلور فضایی فقر^۲ در شهرها است. تبلور فضایی فقر را می‌توان در قالب شکل‌گیری و بسط گستره‌های فقر، بافت‌های فرسوده، بافته‌های ناکارآمد، اسکان غیر رسمی و حاشیه‌نشینی با مشکلات حاد مهاجران فقیر، بیکاری، اشتغال کاذب، بارتکفل‌بالا، خشونت و ناامنی و مواردی از این دست را می‌توان مشاهده کرد (رضایی و همکاران، ۱۳۹۳: ۶۷۸). در مورد بررسی فضایی فقر شهری نیز این موضوع صادق است. در واقع آگاهی از نوع پراکنش فقر شهری براساس شاخص‌هایی که به نحوی بازگوکننده آن است، سیاست‌مداران و مدیران شهری را در اتخاذ سیاست‌هایی که موجب کاهش فقر شهری می‌شود را یاری می‌رساند. به بیان دیگر پراکنش فقر را می‌توان بازنمود فضایی مکانی فقر در پهنه‌های شهری معرفی نمود (پاترا و همکاران، ۱۳۸۴: ۱۶).

نظریه‌ها و دیدگاه‌های تبیین فقر شهری

فقر شهری، بیش از یک سده است که موضوع مورد بحث جامعه‌شناسان، اقتصاددانان و سیاست‌مداران است. به علت تمرکز فزاینده و تاسف‌بار فقر در شهرها، بحث بر سر علل، عواید و نیز راه‌حل‌های مبارزه با آن به خصوص در دهه‌های اخیر، بسیار مورد علاقه بوده است. اگر چه دانشمندان و سیاست‌گذاران بر سر دلایل تمرکز فقر شهری، توافق ندارند اما درباره نتایج آن، ذهنیت مشترکی دارند. کتاب «معایب حقیقی» اثر ویلسون که در سال ۱۹۸۷ به چاپ رسید، باعث رونق تحقیقات و فعالیت‌ها در زمینه فقر شهری گردید. در همین راستا، نظریه‌ها و دیدگاه‌های مختلفی در مورد فقر شهری وجود دارند که در ادامه به مهم‌ترین آن‌ها اشاره شده است.

دیدگاه لیبرالی

لیبرالیسم و تفکر سرمایه‌داری، یک طیف ایدئولوژیک است که در طول تاریخ تغییرات بسیاری کرده است. لیبرال‌ها را می‌توان به طور کلی به چهار نسل تقسیم نمود. نسل اول که معروف به کلاسیک‌ها هستند، متکی به نظریات آدام اسمیت و جان لاک^۳ می‌باشد.

¹ Watin and Kamran

² Spatial crystallization of poverty

³ Adam Smith and John Locke

در نظریات این نسل با توجه به اصول اقتصادی، سود فردی، بازار آزاد، رقابت و دخالت نکردن دولت در امور اقتصادی بهای بسیار کمی به موضوع فقر و عدالت داده شده است و رشد فقر و شکاف عمیق طبقاتی در اروپای پس از انقلاب صنعتی از نتایج آن بود. نسل دوم لیبرال ها، بیشتر تحت تاثیر جان استوارت میل بوده اند. در نظریات میل به فقرا و اساسا عدالت توجه شده است. در نظریات میل^۱ سود شخصی همواره باید با سود اجتماعی مطابقت نماید. نظریه نسل سوم مربوط به جان مینارد کینز^۲ می باشد که به صراحت به دخالت دولت برای هماهنگی اعتقاد دارند و در واقع به جای دست نامرئی اعتدال بخش اسمیت، نسخه اعتدال بخش دولت را تجویز می کنند (زنگنه، ۱۳۸۹: ۲۳).

دیدگاه رادیکالی

رادیکالیسم در لغت به معنی ریشه گرایی یا بنیادگرایی است اما در معنای اصطلاحی، رادیکال صفتی است که به گروه ها، افراد یا جریان هایی که خواهان تغییرات مبنایی و ریشه ای هستند، اطلاق می گردد. رادیکالیسم در اصطلاح سیاسی، صرفا به فرم و قالب، یعنی میل به دگرگونی های ریشه ای و بنیادین داشتن، توجه می کند و توجهی به محتوای تاریخی - فرهنگی دگرگونی ها ندارد. بر این اساس افراد و گروه هایی با محتوا های فکری و تئوریک مختلف را می توان رادیکال نامید، به صرف اینکه خواهان دگرگونی های مبنایی و زیربنایی در ساختارها و روندهای موجود سیاسی، اجتماعی و اقتصادی هستند. جغرافیای رادیکال همواره در تحلیل خود از شهر بر روی مفاهیم «سیستم اقتصادی و اجتماعی، شیوه تولید و مفهوم مازاد» تاکید می کند (شکویی، ۱۳۸۲: ۱۸۴).

مدل مفهومی تحقیق

برای کاهش فقر شهری نخست باید گستره فقر را تعیین کرد و از عوامل تعیین کننده آن اطلاع یافت. مطالعاتی که در این زمینه صورت گرفته است به شاخص هایی برای ارزیابی فقر شهری اشاره کرده اند. تعیین شاخص ها از این جهت حائز اهمیت است که می توانند به عنوان مجموعه ای از شرایط اولیه عمل کنند که کارایی برنامه ها، سیاست ها و مداخلاتی را که به شکلی خاص برای توانمندسازی فقر شهری شده اند اندازه گیری کنند. براساس آنچه بیان شد در مدل مفهومی این پژوهش، تلاش گردیده تا با استفاده از شاخص های مطلوب سنجش فقر شهری در قالب ابعاد سه گانه اجتماعی، اقتصادی و کالبدی به ارائه برنامه راهبردی جهت کاهش فقر شهری در محله اسماعیل آباد، منطقه ۱۹ شهرداری تهران پرداخته شود که در شکل (۱) نشان داده شده است.

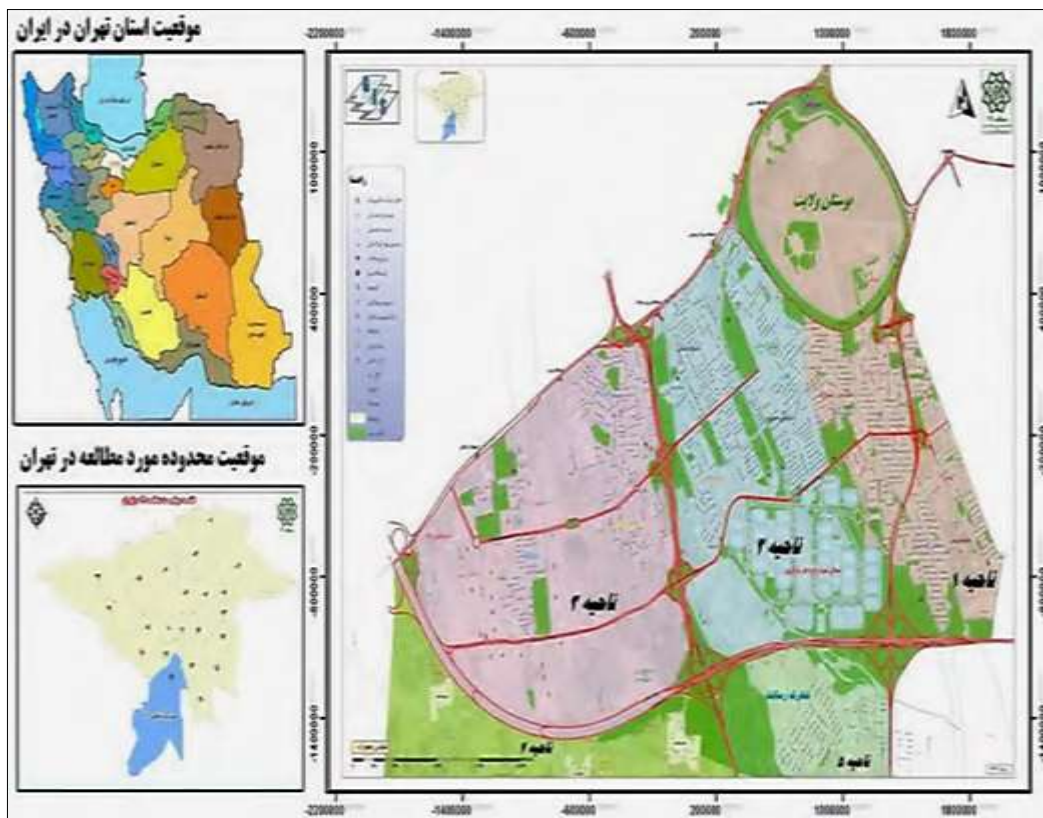
شکل (۱). مدل مفهومی تحقیق

¹ Mill

² John Maynard Keynes

معرفی محدوده مورد مطالعه

شهر تهران در حال حاضر دارای ۲۲ منطقه شهرداری است که محدوده مورد مطالعه در منطقه ۱۹ واقع در جنوب شهر تهران قرار دارد. منطقه ۱۹ شهرداری تهران یکی از مناطق حاشیه ای کلانشهر تهران است که طی ۳۰-۴۰ سال گذشته فرآیند تکوین و تشکیل خود را طی نموده است. منطقه مذکور از شمال به منطقه ۱۷، از شرق با منطقه ۱۶ و از غرب با منطقه ۱۸ همجوار است. محورهای زمزم و آیت الله سعیدی مرز مشترک بین منطقه ۱۹ با مناطق همجوار شمالی و غربی را تشکیل می دهد. از سمت شرق خیابان بهمنیار و بخش شمالی بزرگراه تندگویان حدفاصل بین منطقه ۱۹ و منطقه ۱۶ است و منطقه ۱۹ از سمت جنوب به بزرگراه آزادگان محدود می گردد. این منطقه از شمال به اتوبان جوانه، از جنوب به اتوبان آزادگان، از شرق به اتوبان نواب- خیابان بهمنیار و از غرب به اتوبان آیت الله سعیدی محدود شده است و همچنین با مناطق ۱۶، ۱۷، ۱۸ و ۲۰ همجوار است. این منطقه دارای ۱۳ محله می باشد؛ که خانی آبادنو، نعمت آباد، شکوفه، عبدل آباد و دولتخواه از محلات مشهور این منطقه می باشند. منطقه ۱۹ شهرداری تهران با استقرار در حوزه ورودی جنوب غرب تهران، جایگاه ویژه ای داشته و برخی از عناصر ساختاری شهر را در خود جای داده است. لذا منطقه ۱۹ در طح تفصیلی به عنوان دروازه بین المللی پایتخت نام گذاری شد. شکل (۱) موقعیت محدوده مورد مطالعه را در سطح استان تهران نمایش می دهد. مساحت کل منطقه ۱۹ (۵ ناحیه) ۱۰۲۴ کیلومتر مربع و مساحت داخل محدوده (نواحی ۱، ۲، ۳) ۲۰۳ کیلومتر مربع که با این حساب مساحت حریم یا نواحی ۴ و ۵، برابر ۸۲۱ کیلومتر مربع می باشد. ارتفاع از سطح دریا حدود ۱۱۰۰ متر است (مجتبی و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۶۱).

شکل (۲). شکل موقعیت جغرافیایی منطقه ۱۹ شهرداری تهران

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

داده و روش ها

پژوهش حاضر به لحاظ هدف از نوع کاربردی و از نظر ماهیت توصیفی - تحلیلی است و در گروه پژوهش های شناختی و کاربردی قرار دارد. داده های پژوهش با توجه به ماهیت مسئله و هدف آن، شامل منابع کتابخانه ای - اسنادی (کتب و منابع نوشتاری، بلوک های آماری سال ۱۳۹۵، نقشه ها و ...) می باشد. جامعه آماری پژوهش حاضر محله اسماعیل آباد، منطقه ۱۹ شهرداری تهران با جمعیت بیش از ۹۰۰۰ نفر است. ابتدا با استفاده از شاخص های اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و کالبدی گستره های مواجهه با فقر شهری در سطح محله اسماعیل آباد، منطقه ۱۹ شهرداری تهران شناسایی شد. سپس برای وزن دهی به شاخص ها از روش آنتروپی شانون و نرم افزار اکسل (Excel) استفاده شده است. برای رتبه بندی شاخص های مورد استفاده در این پژوهش از مدل کمی سطح بندی ویکور (Vikor) استفاده گردید. شاخص های فقر شهری (بعد اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و کالبدی) در محیط نرم افزار اکسل ثبت و با روش فازی بی مقیاس سازی شدند. سپس شاخص های ابعاد مختلف فقر اندازه گیری شده و یک شاخص تلفیقی فقر برای هر کدام از ابعاد اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و کالبدی به دست آمد. با ترکیب سه شاخص تلفیقی، فقر چند بعدی حاصل شد. نقشه پراکنش فضایی فقر شهری در سطح منطقه ۱۹ شهرداری تهران در محیط نرم افزاری ArcGIS به دست آمد. پس از شناسایی محله هدف (محله اسماعیل آباد) با استفاده از تکنیک (SOWT) برای ارتقای این محله به دلیل وجود مشکلات و محدودیت ها برنامه ریزی های صورت گرفت. شاخص های مورد استفاده در پژوهش حاضر در جدول (۱) ارائه شده است.

جدول (۱). ابعاد و شاخص های فقر شهری

ابعاد	شاخص ها
اقتصادی	درصد بیکاری، کل شاغلان بخش صنعت - شاغلان بخش ساختمان - شاغلان بخش خدمات - شاغلان بخش آموزش و درمان - شاغلان متخصص - شاغلان بخش حمل و نقل - خانوارهای دارای خودرو - جمعیت دارای درآمد بدون کار
اجتماعی - فرهنگی	تراکم جمعیت - بعد خانوار - تعداد مهاجران وارد شده - درصد باسوادی - زنان مطلقه - فوت همسر - خانوار دارای معلولیت - تعداد مساجد - تعداد مدارس
کالبدی	سرانه تجاری - سرانه تاسیسات و تجهیزات شهری - سرانه بهداشتی - سرانه های ورزشی - سرانه های آموزشی سرانه اداری - سرانه مسکونی - سرانه فضای سبز - واحدهای مسکونی کمتر از ۷۵ متر

منابع: رضایی و همکاران (۱۳۹۳)؛ بزرگوار و همکاران (۱۳۹۶)؛ موحد و همکاران (۱۳۹۵)؛ روستایی و همکاران (۱۳۹۴)

در سال های اخیر شدت و نحوه توزیع خدمات شهری در این محله ها اهمیت بیشتری یافته است. با آن که ممکن است در قسمتی از محله ها، مجموع سطوح خدمات محله ای کافی به نظر برسد، به دلیل نبود توازن در استقرار آن ها نظم رضایت بخشی مشاهده نمی شود. کمبود خدمات به ویژه در فضاهای ورزشی، سبز، تفریحی، مراکز خرید و تجارت، همچنین وضع نابسامان معابر و تقاطع، نارسایی های مربوط به بهداشت عمومی در محله ها، آب گرفتگی منازل هنگام بارندگی و... از جمله مشکلات و نیازهای خدماتی - عمرانی محله اسماعیل آباد است.

بحث و یافته ها

سطح بندی گستره های فضایی فقر شهری منطقه ۱۹ شهرداری تهران

در این بخش از مدل Vikor و روش وزن دهی آنتروپی شانون برای رتبه بندی محلات منطقه ۱۹ شهرداری تهران استفاده شده است. همچنین به دلیل این که نمی توان تمام مراحل مدل استفاده شده را بیان کرد تنها نتیجه نهایی این مدل آمده است. وزن های محاسبه شده برای هر شاخص در جدول (۲) ارائه شده اند. همان گونه که مشخص است بیشترین وزن ها به ترتیب، به شاغلان بخش صنعت، تراکم جمعیت و واحدهای مسکونی کم تر از ۷۵ متر مربع و کم ترین وزن نیز به شاخص های سرانه تاسیسات و تجهیزات شهری و فضای اداری تعلق دارد، در واقع می توان گفت که متغیرهای اقتصادی و اجتماعی سهم بالاتری را به خود اختصاص داده اند.

جدول (۲). وزن شاخص های محاسبه شده از طریق مدل آنتروپی شانون

شاخص	شاغلان بخش حمل و نقل	شاغلان بخش صنعت	شاغلان بخش خدمات	شاغلان بخش آموزش	شاغلان بخش ساختمان	درصد بیکاری کل	خانوارهای دارای خودرو	جمعیت دارای درآمد بدون کار
وزن	۰/۰۶۲	۰/۰۷۰	۰/۰۵۲	۰/۰۴۵	۰/۰۵۶	۰/۰۱۸	۰/۰۲۲	۰/۰۵۴
شاخص	تراکم جمعیت	همسر فوت شده	درصد باسوادی کل	تعداد مساجد	تعداد مدارس	درصد زنان مطلقه	خانوارهای دارای معلولیت	درصد مهاجران وارد شده
وزن	۰/۰۶۴	۰/۰۴۳	۰/۰۲۱	۰/۰۲۰	۰/۰۱۸	۰/۰۲۳	۰/۰۲۳	۰/۰۴۸
شاخص	سرانه فضای سبز	سرانه فضای تجاری	سرانه فضای آموزشی	سرانه فضای بهداشتی	سرانه فضای ورزشی	سرانه فضای اداری	سرانه مسکونی	واحد مسکونی کمتر از ۷۵ متر مربع
وزن	۰/۰۵۳	۰/۰۱۴	۰/۰۲۲	۰/۰۱۰	۰/۰۱۸	۰/۰۱۵	۰/۰۵۵	۰/۰۶۳

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

در مرحله بعدی با محاسبه ماتریس وزن دار مقادیر بالاترین و پایین ترین ارزش ماتریس نرمال، زمینه تعیین شاخص مطلوبیت و شاخص عدم مطلوبیت فراهم شده است. بدیهی است که در این مرحله باید مثبت و منفی بودن شاخص ها مد نظر قرار گیرد به این معنی که اگر معیار ما از نوع منفی باشد، برای محاسبه شاخص مطلوبیت باید حداقل مقدار در نظر گرفته شود و برای محاسبه شاخص عدم مطلوبیت حداکثر مقدار مد نظر قرار می گیرد. برای نمونه، می توان به شاخص بیکاری اشاره کرد که یک عامل منفی است و با افزایش آن مقدار فقر بالا می رود؛ یعنی اثر منفی بر فقر دارد اما درصد باسوادی برعکس این شاخص است. با محاسبه شاخص مطلوبیت، عدم مطلوبیت و در نهایت مقدار ویکور، محلات براساس ۲۷ شاخص فوق، طبقه بندی شدند. در جدول (۳) ارائه شده است، ۴ محله در وضعیت فقیر، ۴ محله در وضعیت متوسط و ۵ محله در وضعیت مرفه قرار دارند و همچنین با استفاده از شاخص های فوق می توان پی برد که محلات منطقه ۱۹ شهرداری تهران در چه سطحی از فقر قرار دارند.

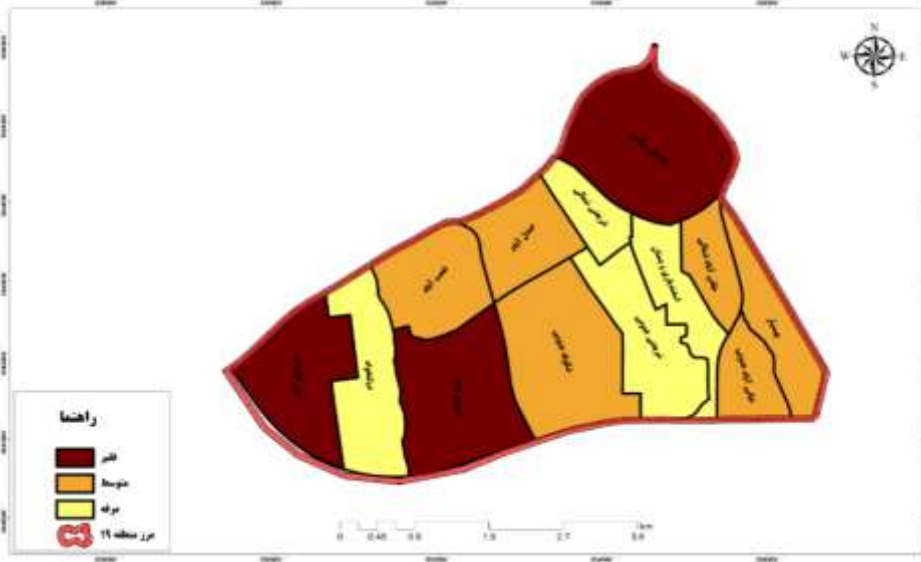
جدول (۳). مقادیر شاخص مطلوبیت، عدم مطلوبیت، مدل ویکور و رتبه بندی محلات منطقه ۱۹ شهرداری تهران

محله	شاخص مطلوبیت (S)	شاخص عدم مطلوبیت (R)	مقدار ویکور (Q)	رتبه	وضعیت
اسفندیاری	۰/۶۴۸۹	۰/۸۸۸۳	۰/۲۶۵۶	۱	مرفه
شکوفه	۰/۸۲۳۶	۰/۶۱۸۳	۰/۰۲۹۱	۲	مرفه
عبدل آباد	۰/۷۸۶۱	۰/۶۰۸۳	۰/۰۲۷۴	۴	مرفه
خانی آباد شمالی	۰/۲۰۱۹	۰/۷۳۱۷	۰/۳۰۷۷	۳	مرفه
شریعتی شمالی	۰/۸۱۶۷	۰/۱۱۶۵	۰/۷۷۴۷	۵	مرفه
بهمنیار	۰/۱۹۸۱	۰/۸۸۱۷	۰/۴۴۳۶	۸	متوسط
شریعتی جنوبی	۰/۶۰۳۸	۰/۸۴۱۷	۰/۴۹۱۸	۷	متوسط
خانی آباد جنوبی	۰/۰۶۱۳	۰/۸۸۱۸	۰/۵۴۶۴	۹	متوسط
دولتخواه	۰/۹۸۶۶	۰/۱۱۶۳	۰/۳۲۵	۶	متوسط
نعمت آباد	۰/۷۴۰۸	۰/۰۳۸۳	۰/۸۸۸۲	۱۰	فقیر
بوستان ولایت	۰/۶۷۷۳	۰/۰۴۵۱	۰/۸۸۶۷	۱۲	فقیر
شهید کاظمی	۰/۷۳۳۹	۰/۰۴۲۳	۰/۸۹۳۴	۱۱	فقیر
اسماعیل آباد	۰/۹۷۳۶	۰/۰۱۹۵	۰/۰۵۸۳	۱۳	فقیر

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

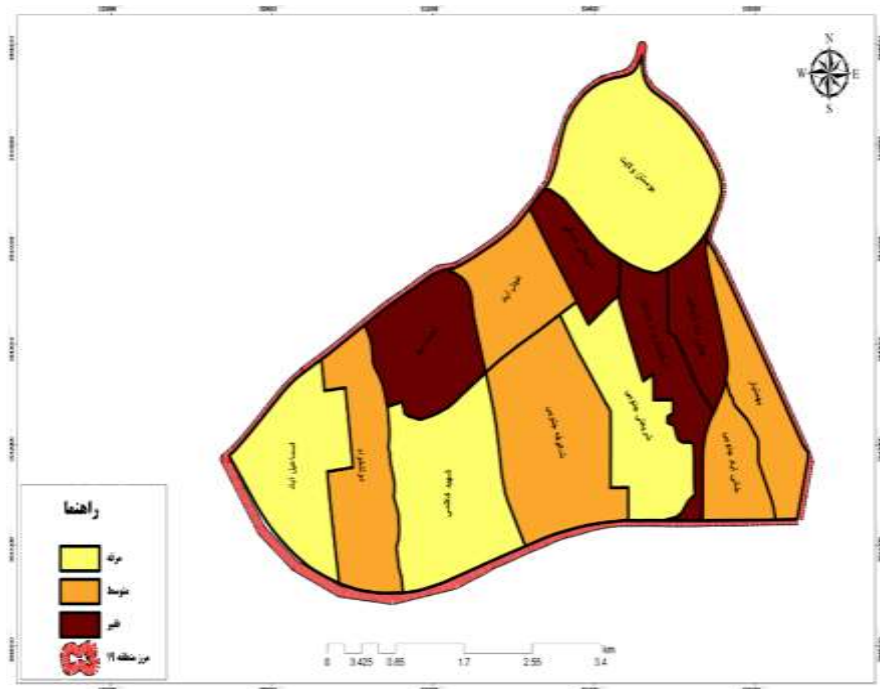

پس از اجرای مدل ویکور و روش بی مقیاس سازی در محیط اکسل، این داده ها در GIS قرار گرفتند. در ادامه، توزیع فضایی فقر شهری منطقه ۱۹ شهرداری از نظر ابعاد مختلف در شکل (۳، ۴، ۵ و ۶).

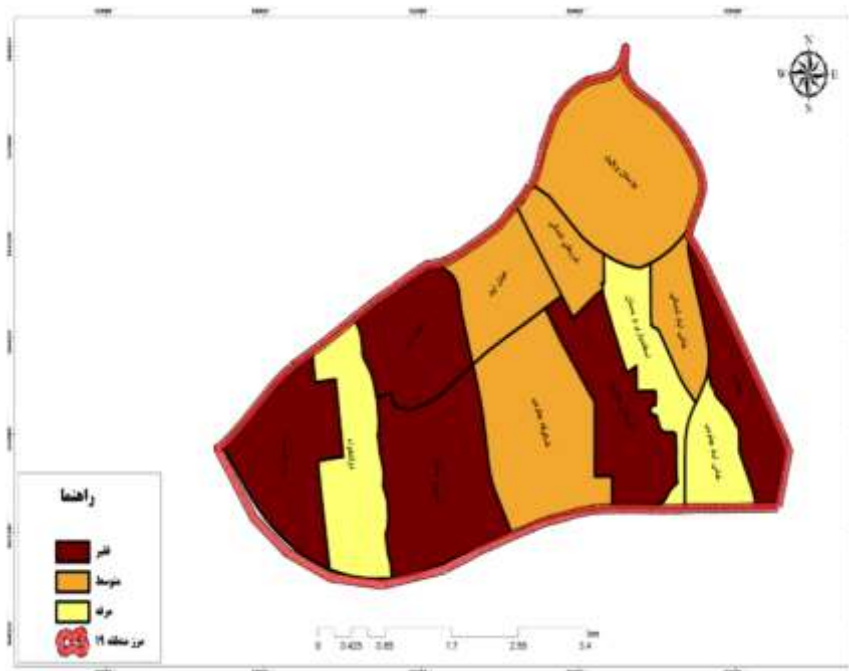
شکل (۳). پهنه بندی فقر از نظر شاخص های اقتصادی

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

شکل (۴). پهنه بندی فقر از نظر شاخص های اجتماعی

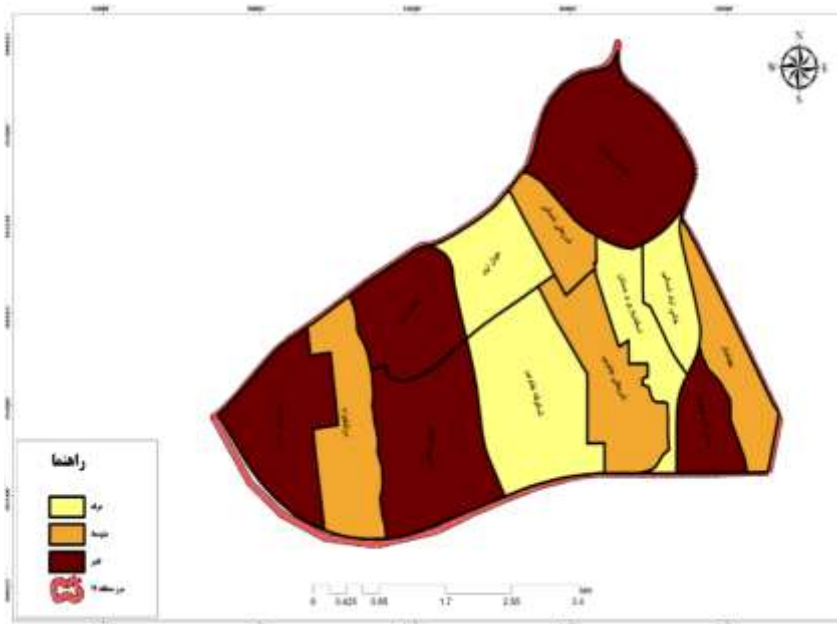
منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

شکل (۵). پهنه بندی فقر از نظر شاخص های کالبدی

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

در ادامه با تلفیق نقشه های چندگانه، پهنه بندی نهایی تهیه شد.

شکل (۶). پهنه بندی فقر در سطح محله های منطقه ۱۹ شهرداری تهران

با توجه به شکل ۶ که تلفیق ابعاد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و کالبدی است، پنج محله بوستان ولایت، خانی آباد جنوبی، نعمت آباد، شهید کاظمی و اسماعیل آباد به عنوان محله های هدف شناخته شدند. یکی از مسائل عمده در میان محله ها و بافت های شهری تفاوت در برخورداری از زیر ساخت ها و امکانات اقتصادی، اجتماعی و کالبدی است. در جدول (۴) ارائه شده است.

جدول (۴). ویژگی محله های هدف

نام محله	جمعیت	مساحت (مترمربع)
بوستان ولایت	۱۵۴	۳۰۰۰۰۰
خانی آباد جنوبی	۱۷۸۶۵	۸۲۰۰۰
نعمت آباد	۳۶۹۴۱	۱۵۴۵۰۰۰
شهید کاظمی	۱۱۰۰۵	۲۴۴۰۰۰
اسماعیل آباد	۳۸۸۷	۱۷۲۰۰۰

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

برنامه ریزی برای توانمندسازی محله هدف (محله اسماعیل آباد)

در این پژوهش، محله ی هدف برای برنامه ریزی انتخاب شد. برای رسیدن به این هدف از تکنیک (SOWT) استفاده شده است.

تحلیل سوات (SWOT)

یکی از مناسب ترین فنون برنامه ریزی و تجزیه و تحلیل راهبردی، ماتریس SWOT است که امروزه طراحان و ارزیابان راهبردی از آن به عنوان ابزاری نوین برای تحلیل عملکردها و وضعیت شکاف استفاده می کنند (شعبه و کبیری، ۱۳۸۸: ۴۰). کلمه SWOT حرف اول واژگان انگلیسی Strength با معادل فارسی قوت، Weakness به معنی ضعف، Opportunity به معنی فرصت و Threats به معنای تهدید است (سبحانی، ۱۳۸۹: ۲). برای ترسیم ماتریس باید نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدها مشخص شود. نقاط قوت و ضعف بیانگر وضعیت فعلی، و فرصت ها و تهدیدها بیانگر عوامل بیرونی سیستم هستند. در مرحله بعد این چهار مؤلفه دو به دو در مقابل هم قرار گرفته، که از این مقابله و ترکیب راهبرد، به دست می آیند (حسینی خواه، ۱۳۹۲: ۴). در واقع با استفاده از این مدل به دنبال تحلیلی درست از توانایی ها و ضعف های محله اسماعیل آباد و با ارائه ی راهبردها، سیاست ها به دنبال عوامل توسعه در سطح محله است.

تشکیل ماتریس سوات

با توجه به شناخت بدست آمده می توان ماتریس سوات را مشخص نمود. که در جدول (۵) ارائه شده است.

جدول (۵). ماتریس نقاط قوت، ضعف، تهدید و فرصت محله اسماعیل آباد

W	S	SWOT	
<p>۱W. ورود حجم بالایی از مهاجران به محله</p> <p>۲W. نبود سیستم فاضلاب شهری</p> <p>۳W. فرسودگی کالبدی و فعالیتی در بافت</p> <p>۴W. کمبود منابع مالی کافی برای توسعه و نوسازی</p> <p>۵W. نبود فضاهایی اجتماعی/فرهنگی جهت پرکردن اوقات فراغت مردم محله</p> <p>۶W. نبود پارکینگ و مراکز تجاری کافی در محله</p> <p>۷W. ضعف در فهم مشترک میان افراد محله از امر توانمندسازی</p> <p>۸W. عدم مشارکت ساکنین اسماعیل آباد در امور محلی</p>	<p>۱S. پایین بودن قیمت زمین نسبت به محلات دیگر</p> <p>۲S. وجود شوراییاری در اسماعیل آباد</p> <p>۳S. برخورداری محله از تاسیسات آب، برق، گاز و تلفن</p> <p>۴S. وجود فضاهای بایر و خالی در راستای ذخیره کاربری ها</p> <p>۵S. داشتن روحیه مشارکتی در بین شهروندان اسماعیل آباد</p> <p>۶S. وجود جوانان مستعد و فعال و داوطلب برای کار در محله</p>	SWOT	
<p>۴O۴W. سرمایه گذاری بخش خصوصی و دولتی در توانمندسازی محله هدف</p> <p>۳O۳W. اعطای تسهیلات به شهروندان در راستای احیا کالبدی</p> <p>۶O۷W. ایجاد مراکز فرهنگی/هنری، مراکز تجاری و خدماتی با استفاده از فضاهای باز درون محله ای</p> <p>۱O۱W. توانمندسازی اجتماعی/ اجرایی ساکنان با ارتقاء پتانسیل مشارکتی</p> <p>۹O۲۵W. ایجاد قوانین و مقررات آسایش زندگی توسط سازمان های مردم نهاد</p>	<p>۱O ۵S. ایجاد قوانین جلوگیری از ورود بی رویه مهاجران</p> <p>۴O۱S۷O۶S. ایجاد کاربریهای مورد نیاز در محله ی هدف</p> <p>۶O۱S۲.O۵S۵.O۲ S. استفاده از پتانسیل شوراییاری ها و افزایش نقش مشارکتی مردم</p> <p>۳O۶S. احداث شبکه تاسیسات و تجهیزات شهری لازم در محله</p> <p>۲O۵S. ارتقا امنیت در سطح محله</p>	O	<p>۱O. امکان ایجاد حس خودباوری و اعتماد به مردم محله و نظرسنجی از آن ها در امور محله</p> <p>۲O. امکان ایجاد نهادهای غیردولتی در محله به منظور کنترل محله با استفاده از نیروی جوان</p> <p>۳O. امکان افزایش سرمایه گذاری از طرف سرمایه گذاران بخش خصوصی و دولتی برای ساخت و سازهای تاسیسات و تجهیزات در درون محله</p> <p>۴O. امکان تقسیم عادلانه امکانات و خدمات شهری بین محلات شهر به خصوص اسماعیل آباد</p> <p>۵O. استفاده از فضاهای باز جهت رفع کمبود کاربری ها</p>
<p>۶-۳W-۵T۲. احداث مراکز فرهنگی/هنری و ایجاد پارکینگ در سطح محله</p> <p>۱-۱W-۲T۶. ایجاد یک سیستم مدیریتی کارآ در بهبود وضعیت محله و توجه مدیران به ناکارآمدی در کاربری ها</p> <p>۳-۴T۲W. ارائه تسهیلات بانکی و روش های تشویقی در راستای سرانه مسکونی</p> <p>۵T۳W. ضرورت از بین بردن فضاهای نا امن و افزایش سرانه تاسیسات و تجهیزات شهری و سرانه بهداشتی در محله</p> <p>۲T۱W. احداث شبکه فاضلاب شهری و توجه بیشتر مدیران به ناکارآمدی های موجود در بافت</p> <p>۷T۴W. ارتقا سطح فرهنگ محله اسماعیل آباد و ایجاد قوانین منع ورود بی رویه مهاجران</p>	<p>۴T۲S. احداث کاربری های مورد نیاز شهروندان در فضاهای خالی و تخریبی</p> <p>۴T۱S. استفاده از مهاجرین به عنوان عضو فعال در شوراییاری ها یا کلاس های آموزشی جهت فرهنگ سازی در محله</p> <p>۲T۴S. استفاده از مهاجرین به عنوان عضو فعال در شوراییاری ها یا کلاس های آموزشی جهت فرهنگ سازی در محله</p> <p>۶S۶S. جذب نیروهای داوطلب و مستعد در راستای همکاری و مشارکت با نهادهای دولتی</p>		T

تعیین راهبرد

با استفاده از تکنیک سوات ارائه شده به چهار دسته از راهبردها دست می یابیم. راهبردهای تهاجمی از تداخل نقاط قوت و فرصت به دست می آید که با SO نشان داده می شود. از برخورد نقطه ضعف با فرصت استراتژی انطباقی حاصل می شود که به اختصار با WO نشان داده می شود. راهبردهای اقتضایی یا ST از تداخل نقاط قوت با تهدید شکل می گیرد و در نهایت از مداخله نقاط ضعف و تهدید، استراتژی های رقاعی یا WT حاصل می شود. در جدول (۶) راهبردهای استخراج شده از تکنیک سوات مربوط به محله اسماعیل آباد آورده شده است.

جدول (۶). راهبردهای خروجی SWOT

راهبردهای تهاجمی SO	راهبردهای انطباقی WO
۱. ایجاد قوانین جلوگیری از ورود مهاجران ۲. ایجاد کاربری های مورد نیاز در محله هدف ۳. استفاده از پتانسیل شورایاری ها و افزایش نقش مشارکتی مردم ۴. احداث شبکه ی تاسیسات و تجهیزات شهری لازم در محله	۱. سرمایه گذاری بخش خصوصی و دولتی در بخش تاسیسات و تجهیزات محله ی هدف ۲. اعطای تسهیلات به شهروندان در راستای احیا کالبدی ۳. ایجاد مراکز فرهنگی/ هنری، مراکز تجاری و خدماتی با استفاده فضاهای باز درون محله ۴. توانمندسازی اجتماعی/ اجرایی ساکنان با ارتقا پتانسیل مشارکتی ۵. ایجاد قوانین و مقررات آسایش زندگی توسط سازمان های مردم نهاد
راهبردهای اقتضایی ST	راهبردهای دفاعی WT
۱. احداث کاربری های مورد نیاز برای شهروندان در فضاهای خالی و تخریبی ۲. برنامه ریزی مدیران در جهت مکانیابی صحیح کاربری ها و رفع کمبود کاربری ها ۳. استفاده از مهاجرین به عنوان عضو فعال در شورایاری ها یا کلاس های آموزشی جهت فرهنگ سازی در محله ۴. جذب نیروهای داوطلب و مستعد در راستای همکاری و مشارکت با نهادهای دولتی	۱. احداث مراکز فرهنگی/ هنری و ایجاد پارکینگ در سطح محله ۲. ایجاد یک سیستم مدیریتی کارآ در بهبود وضعیت محله و توجه مدیران به ناکارآمدی در کاربری ها ۴. ضرورت از بین بردن فضاهای ناامن و افزایش سرانه فضای تاسیسات و تجهیزات شهری و بهداشتی در محله ۵. احداث شبکه فاضلاب شهری و توجه بیشتر مدیران به ناکارآمدی ها در بافت ۶. ارتقا سطح فرهنگ محله اسماعیل آباد و ایجاد قوانین منع ورود مهاجران

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

تعیین عوامل درونی و بیرونی

راهبردهای درونی و بیرونی در محله اسماعیل آباد از روش QSPM استفاده شده است در این روش نمره اختصاص داده شده به رتبه از ۱ تا ۴ می باشد به نحوی که نقاط ضعف و تهدید عدد ۱ و ۲ می گیرد و نقاط قوت و فرصت عدد ۳ و ۴ را به خود اختصاص داده است معیار و ملاک ضریب اهمیت از طریق اسناد، بلوک های آماری و نظر کارشناسان به دست آمده است. که در نهایت رتبه در ضریب اهمیت ضرب شده و نمره نهایی بدست می آید. مجموع نمرات نهایی، امتیاز بعد درونی و بیرونی را مشخص می نماید که در جدول (۷-۸) ارائه شده است.

جدول (۷). عوامل درونی محله اسماعیل آباد

	نمره نهایی	رتبه	ضریب اهمیت	پارامترها
قوت S	۰/۱۶۵	۳	۰/۰۵۵	۱S. پایین بودن قیمت زمین در محله اسماعیل آباد نسبت به دیگر محلات
	۰/۳۲	۴	۰/۰۸۰	۲S. وجود شورایاری در محله اسماعیل آباد
	۰/۱۸	۳	۰/۰۶۰	۳S. برخورداری محله از تاسیسات آب، برق، گاز و تلفن
	۰/۲۸	۴	۰/۰۷۰	۴S. وجود فضاهای بایر و خالی در راستای ذخیره ی کاربری ها
	۰/۱۶۵	۳	۰/۰۵۵	۵S. داشتن روحیه ی مشارکتی در بین شهروندان محله اسماعیل آباد
	۰/۱۶۵	۳	۰/۰۵۵	۶S. وجود جوانان مستعد و فعال و داوطلب برای کار در محله اسماعیل آباد
	۰/۲۸	۴	۰/۰۷۰	۷S. وجود محور اصلی ارتباطی محلات منطقه ۱۹ به محله ی هدف
ضعف W	۰/۱۳	۳	۰/۰۶۵	۱W. ورود مهاجران به محله اسماعیل آباد
	۰/۱۲	۲	۰/۰۶۰	۲W. نبود سیستم فاضلاب شهری
	۰/۱۱۴	۲	۰/۰۵۷	۳W. فرسودگی کالبدی در بافت محله اسماعیل آباد
	۰/۰۵	۱	۰/۰۵۰	۴W. کمبود منابع مالی کافی برای توسعه محله
	۰/۱۲	۲	۰/۰۶۰	۵W. نبود فضاهای اجتماعی / فرهنگی جهت پرکردن اوقات فراغت مردم محله
	۰/۰۵۱	۱	۰/۰۵۱	۶W. نبود پارکینگ و مراکز تجاری کافی در محله
	۰/۱۱	۲	۰/۰۵۵	۷W. ضعف در فهم مشترک میان افراد محله از امر توانمندسازی
	۰/۱۲	۲	۰/۰۶۰	۸W. عدم مشارکت ساکنین محله اسماعیل آباد در امور محلی
	۰/۰۴۹	۱	۰/۰۴۹	۹W. عدم توجه کافی تشکل های دولتی و غیر دولتی در منطقه ۱۸ به محله اسماعیل آباد
	۰/۰۴۸	۱	۰/۰۴۸	۱۰W. عدم نظر خواهی از ساکنین جهت اجرای طرح های محلی
	۲/۴۶۷	-	۱	مجموع

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

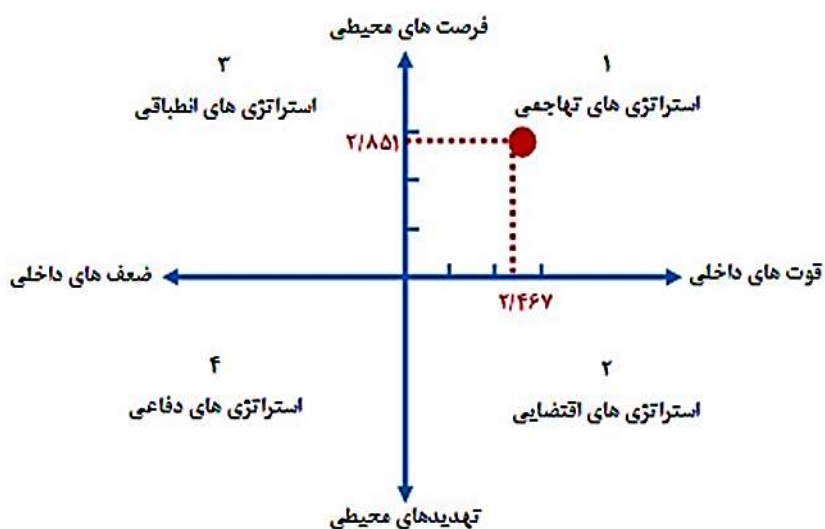
جدول (۸). عوامل بیرونی محله اسماعیل آباد

	نمره نهایی	رتبه	ضریب اهمیت	پارامترها
فرصت O	۰/۲۲۸	۴	۰/۰۷۲	۱O. امکان ایجاد حس خودباوری و اعتماد به مردم محله و نظر سنجی از آن ها در امور منطقه
	۰/۳۲۲	۴	۰/۰۸۳	۲O. امکان ایجاد نهادهای غیر دولتی در محله به منظور کنترل محله با استفاده از نیروی جوان
	۰/۳۵۶	۴	۰/۰۸۹	۳O. امکان بهره‌گیری از تسهیلات و اعتبارات بافت مسکونی در احیا محله اسماعیل آباد
	۰/۲۲۵	۳	۰/۰۷۵	۴O. امکان افزایش سرمایه گذاری از طرف سرمایه گذاران بخش خصوصی و دولتی در ساخت های درون محله اسماعیل آباد
	۰/۳۵۲	۴	۰/۰۸۸	۵O. امکان استفاده از فنون و نوآوری های جدید جهت رفع مشکلات و آسیب های اجتماعی
	۰/۲۱	۳	۰/۰۷۰	۶O. امکان تقسیم عادلانه امکانات و خدمات شهری بین محلات منطقه به خصوص محله اسماعیل آباد
	۰/۳۴	۴	۰/۰۸۵	۷O. امکان استفاده از فضاهای باز جهت رفع کمبود کاربری ها
تهدید T	۰/۰۶۳	۱	۰/۰۶۳	۱T. عدم توجه کافی مرکز استان به محله اسماعیل آباد
	۰/۱۶	۲	۰/۰۸۰	۲T. کیفیت پایین سرانه مسکونی از لحاظ بصری
	۰/۱۵	۲	۰/۰۷۵	۳T. وجود فضاهای تخریبی و رها شده و تبدیل شدن این فضاها به زمین های بایر
	۰/۱۴	۲	۰/۰۷۰	۴T. مهاجر پذیر بودن بافت و نبود فرهنگ یکپارچه در بین شهروندان محله اسماعیل آباد
	۰/۱۷	۲	۰/۰۸۵	۵T. تشدید آسیب های اجتماعی با توجه به خطرات موجود در محله ی اسماعیل آباد
	۰/۰۶۵	۱	۰/۰۶۵	۶T. نبود نظام جامع مدیریتی با رویکرد مشارکت فعال
	۰/۸۵۱	-	۱	مجموع

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

باتوجه به نمره های نهایی به دست آمده از جداول ارزیابی به راهبردهای درونی و بیرونی در خصوص محله ی اسماعیل آباد، این اعداد را در نمودار تجزیه و تحلیل SWOT جایگذاری می کنیم. نتایج نشان داد، که استراتژی های تهاجمی به عنوان راهبردهای برتر در محله اسماعیل آباد انتخاب شدند که در شکل (۷) نشان داده شده است.

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

انتخاب راهبرد برتر در محله اسماعیل آباد

پس از ارزیابی ماتریس های درونی و بیرونی و وزن دهی به آن ها، راهبردهای تهاجمی به عنوان راهبردهای قابل ارائه و برتر در محله ی اسماعیل آباد انتخاب شدند که در جدول (۹) ارائه شده است.

جدول (۹). راهبرد های برتر در سطح محله اسماعیل آباد

شماره	راهبرد
۱	استفاده از پتانسیل شورایاری ها و افزایش نقش مشارکتی مردم
۲	ایجاد کاربری های مورد نیاز در محله ی اسماعیل آباد و حداد شبکه تاسیسات و تجهیزات شهری لازم در محله اسماعیل آباد
۳	ایجاد قوانین جلوگیری از ورود مهاجران به محله اسماعیل آباد

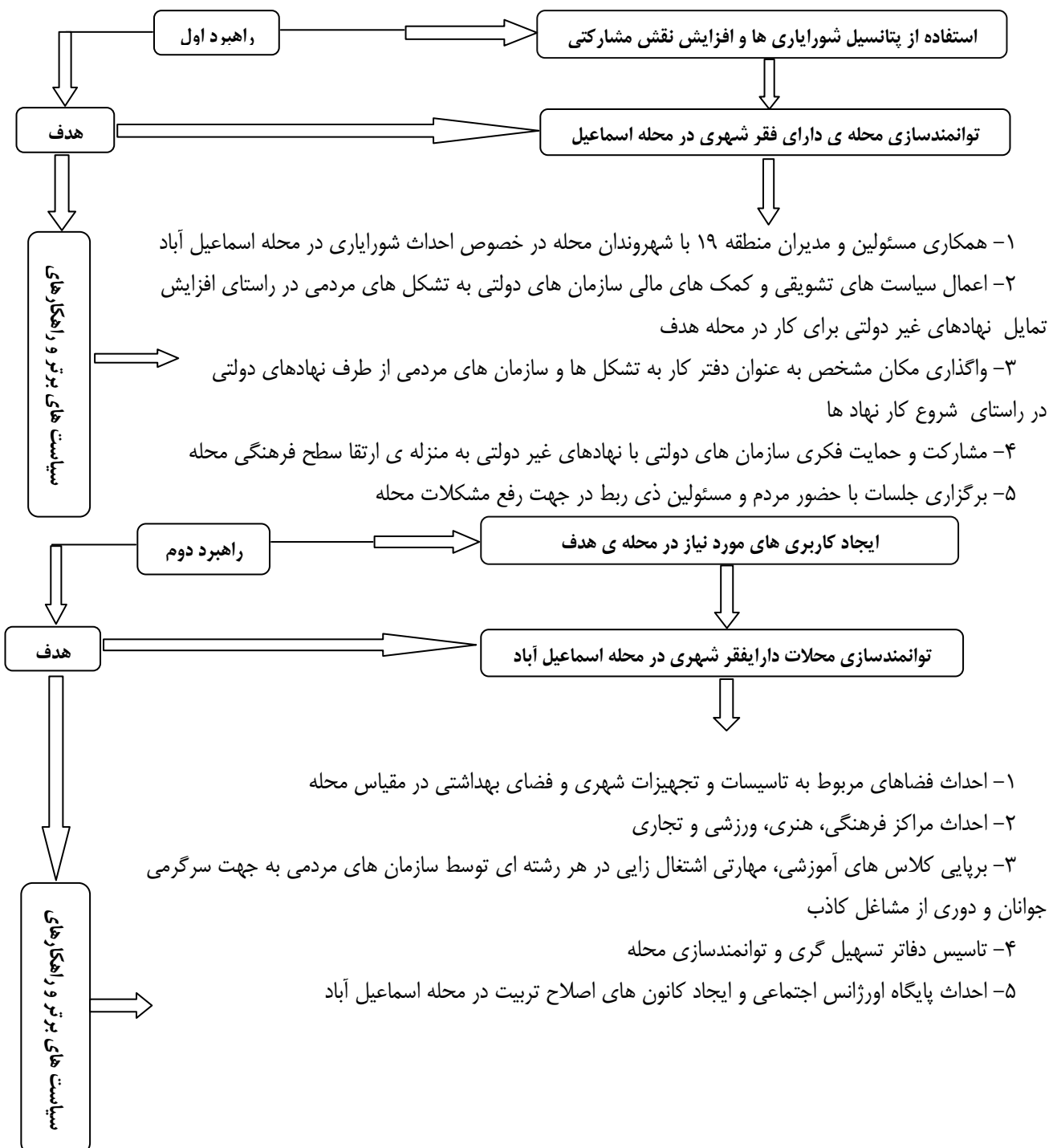
منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

راهبرد یک و دو به دلیل اینکه بیشترین امتیاز را آورده است و براساس این دو راهبرد به ارائه راهکار و سیاست های اجرای در محله اسماعیل آباد پرداخته شده است با توجه به موضوع پژوهش توانمندسازی محله دارای فقر شهری لازم به ذکر است که تشکل های مردمی و سازمان های مردم نهاد به عنوان عاملی محرک در امر توانمند سازی محسوب می شود. لذا سازمان های مردم نهاد و تشکل های مردمی با بهره گیری از پتانسیل شورایاری در محله ی اسماعیل آباد و افزایش نقش مشارکتی مردم و دخیل کردن مردم در امور مشارکتی محله هدف و همکاری مستقیم با مدیران و مسئولین شهری در راستای احداث کاربری های مورد نیاز می توانند محله را به سمت توانمند سازی از لحاظ فقر موجود سوق دهند. همچنین شورایاری ها با مشارکت مردم محله و قوانین ز قبیل مهاجران افراد برای فرصت شغلی جلوگیری کنند این راهبرد خود می تواند یکی از مهم در توانمند سازی ملحه مورد نظر شود. نتایج حاصل از پژوهش حاضر در مقایسه با پژوهش سعیده و همکاران (۱۳۹۶)، در محله مهدیه در ناحیه غرب شهر کرد به مشکلاتی از قبیل فرسودگی کالبدی ابنیه،

معطلات فرهنگی - اجتماعی با استفاده از مدل تحلیلی SWOT پرداختند. نتایج نشان داد نقش عوامل خارجی در فرسودگی محله مهدیه بیشتر از نقش عوامل داخلی بوده و استفاده از راهبرد های تهاجمی پیشنهاد می شود.

ارائه سیاست ها / راهکارهای برای توانمندسازی محله

عرصه های سیاست گذاری عرصه های ملموس تر توسعه هستند که تصمیم گیری درباره آن ها ضرورت دارد. عرصه های سیاست گذاری و راهبردها در نتیجه دوره ها متعدد تدوین از اهداف حاصل می شوند. این فرایند تدوین نیازمند درجه پذیرفته ای از توافق و حاصل ملاحظه تشخیصی میان راهبردها و عرصه های سیاست گذاری است. عرصه های سیاست گذاری نقطه شروع دستیابی به پروژه یا طرح های اجرایی است که بر رهیافت سه سطحی انتخاب راهبردی تاثیرگذار است.

نتیجه گیری

در سال های اخیر، گرایش به رویکرد محله محوری و تلاش برای تحقق مدیریت شهری محله محور، جایگاه خاصی در پژوهش ها و سیاست های مرتبط با امور شهری یافته است. اگر با بی اعتنایی به محلات و بی توجهی به توانمندسازی آن ها برای شهرها برنامه ریزی شود. با توجه به اینکه شهرها از تعداد زیادی محلات بوجود آمده اند، تا به این محلات توجه نشود، شهرها به سمت پایداری حرکت نخواهند کرد. نابرابری فضایی یکی از پدیده های شهری بشمار می رود که از مصادیق آن می توان به فقر شهری اشاره کرد. آگاهی از وضعیت فقر در یک شهر نخستین قدم در مسیر برنامه ریزی برای مبارزه با این پدیده و پیامدهای ناشی از آن در محیط شهری می باشد. پس از تعیین گستره ی فقر و اطلاع از عوامل موثر بهتر می توان به تصریح اهداف و گزینش روش های عملی، اجرای برنامه های کاهش فقر و بهبود توزیع امکانات اقدام نمود. در پژوهش حاضر به توانمندسازی محله دارای فقر شهری و شناسایی و توانمندسازی محله هدف (اسماعیل آباد) در منطقه ۱۹ شهرداری تهران پرداخته شد. به همین منظور از ۲۷ شاخص اقتصادی، اجتماعی و کالبدی استخراج شده از بلوک های آماری سال ۱۳۹۵ منطقه ۱۹ شهرداری تهران استفاده گردید و در ادامه برای رتبه بندی محلات و وزن دهی به شاخص ها از مدل ویکور و روش آنتروپی شانون استفاده شده است و با تلفیق شاخص های مورد نظر محله هدف (اسماعیل آباد) انتخاب شد و با تحلیل وضع موجود محله هدف (اسماعیل آباد) با استفاده از تکنیک سوات، ماتریس سوات برای محله تهیه گردید. و در نتیجه از بطن ماتریس سوات، راهبردها بدست آمدند که برای وزن دهی به راهبرد های از روش QSPM استفاده شد که حاصل آن شناساندن راهبردهای برتر و سیاست های برتر و راهکارهای اجرایی برای توانمندسازی محله اسماعیل آباد می باشد. نتایج تحلیل فضایی شاخص های فقر شهری در بعد اقتصادی در منطقه ۱۹ شهرداری تهران نشان داد که محله ی بوستان ولایت، شهید کاظمی و اسماعیل آباد، دارای نامطلوب ترین وضعیت از نظر داشتن مشاغل خدماتی و آموزشی می باشد. بعد اجتماعی فقر در مقیاس محله، حداکثر تراکم در سطح محله های خانی آباد شمالی، اسفندیاری، شریعتی شمالی و نعمت آباد مشاهده شده است در مقابل محله های اسماعیل آباد و شهید کاظمی حداقل تراکم جمعیت در بین محلات منطقه ۱۹ را نشان می دهد. در بعد کالبدی نتایج یافته ها نشان می دهد منطقه ۱۹ شهرداری تهران به لحاظ سرانه مسکونی، سرانه فضای سبز و واحدهای مسکونی کمتر از ۷۵ متر مربع از شرایط مناسبی برخوردار است. و با تلفیق ابعاد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و کالبدی، محله اسماعیل آباد به عنوان محله هدف شناخته شد. یکی از مسائل عمده در میان محله ها و بافت های شهری، تفاوت در برخورداری از زیر ساخت ها و امکانات اقتصادی، اجتماعی و کالبدی است. با توجه به بررسی شاخص های اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و..... محله اسماعیل آباد، می توان بر نامطلوب بودن این شاخص ها و افول ارزش های کیفی سکونت در محدوده مطالعاتی پی برد. بالا بودن نرخ طلاق و فوت همسر (زن- مرد)، حجم بالای فضای سبز و مسکن نیمه بادوام، نبود الگوی منظم در شبکه معابر، و... همگی دلالت بر رکود این محله و نیاز محله به توانمندسازی دارد. از این رو در این رویکرد تنها به کالبد توجه نمی شود. بلکه تمام ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کالبدی و ... در نظر گرفته می شود. توانمندسازی محله اسماعیل آباد زمانی حاصل می شود که این ابعاد در کنار هم عملی و اجرا شود. که یکی از مهم ترین عوامل در توانمندسازی محلات دارای فقر شهری در این پژوهش، مشارکت و همکاری شهروندان ساکن در محله اسماعیل آباد منطقه ۱۹ شهرداری تهران می باشد و بدون در نظر گرفتن خواسته ها و نیازهای این شهروندان توانمندسازی محله ی هدف به نتیجه مطلوب و کارآ نخواهد رسید. سازمان های مردم نهاد و تشکل های مردمی به تنهایی توانایی اجرای شدن طرح های مختلف در سطح محله در جهت رسیدن به توانمندسازی را ندارند به همین منظور در راستای اجرایی شدن طرح های کوچک در مقیاس محله با تکیه بر گذشته محله و هویت و اصالت محله و توجه به پتانسیل و مشکلات موجود در سطح محله، ارتقا کیفیت زندگی در این محدوده و پارامترهای توسعه محله هدف را فراهم می نماید و با حمایت های دولتی و مردمی به مرحله اجرا می رسد. نتیجه آنکه برای رفع مشکلات ساکنین محله اسماعیل آباد، نیاز به مطالعات همه جانبه نگر در تمامی ابعاد و شاخص های فقر شهری و توانمندسازی در سطح خرد (محله) می باشد و این امر نیازمند

مشارکت ساکنین محله و با نظر خواهی از آن‌ها امکان پذیر است بر همین مبنا در خصوص تشکل‌های مردمی در توانمندسازی محله اسماعیل‌آباد با در نظر گرفتن عوامل اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و ... به بیان نقاط قوت و ضعف، فرصت و تهدید مربوط به محله پرداخته شده است و جهت بهبود وضعیت محله راهبردهایی ارائه شده که این استراتژی از جنس تهاجمی می‌باشد و در راستای این راهبردها و با هدف رسیدن به وضعیت مطلوب و مناسب محله هدف به ارائه سیاست‌ها و راهکارهای اجرایی پرداخته شده است که مهم‌ترین راهکارها عبارتند از - احداث فضاهای مربوط به تاسیسات و تجهیزات شهری و فضای بهداشتی در مقیاس محله، برگزاری کارگاه‌های آموزشی، اعطای تسهیلات و وام‌های کم بهره جهت ساخت برخی از تاسیسات و تاسیس دفاتر تسهیل‌گری و توانمندسازی محله.

منابع

- ایراندوست، کیومرث (۱۳۸۹)، *جایگاه بخش غیررسمی در توانمندسازی اجتماعات فقیر*، هفت شهر، شماره ۲۳-۲۴، صص ۴.
- افروغ، عماد (۱۳۸۸)، *فضا و جامعه: فضا و نابرابری اجتماعی*، انتشارات دانشگاه تربیت مدرس، تهران، صص ۱۱۵-۱۳۱.
- ابراهیم زاده، عیسی، اسکندری ثانی، محمد، پور صغری، رمضان (۱۳۹۵)، *راهبرد تعدیل فقر در محلات شهری با رویکرد اقتصاد مقاومتی*، مطالعه موردی: کلان شهر تهران، *نشریه جغرافیا و توسعه* دوره ۱۴، شماره ۴۴، صص ۱-۲۳.
- بزرگوار، علیرضا، زیاری، کرامت الله و تقوایی، مسعود، (۱۳۹۶)، *سنجش مکانی پهنه های فقر شهری در شهرهای جدید (مورد مطالعه: شهر جدید هشتگرد)*، *فصلنامه علمی- پژوهشی مجلس و راهبرد*، دوره ۲۴، شماره ۹۲، صص ۲۷-۵.
- بندر، زینب و نیک نامی، مهرداد (۱۳۹۲)، *شناسایی عوامل اجتماعی - فرهنگی موثر بر توانمندسازی اعضاء تعاونی های روستایی زنان استان ایلام*، *مجله پژوهش های ترویج و آموزش کشاورزی*، شماره ۳، صص ۷۷-۶۳.
- پاتر، رابرت؛ ایوانز، سلی لوید (۱۳۸۴)، *شهر در جهان در حال توسعه*، ترجمه کیومرث ایراندوست و میترا احمدی، انتشارات سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، تهران.
- جواهری پور، مهرداد؛ داورپناه، بابک (۱۳۹۳)، *سکونتگاه های ناپایدار اقشار کم درآمد شهری و بازبینی سیاست گذاری های دوران اخیر در زمینه اسکان غیررسمی یا نابسامان*، *نشریه معماری و شهرسازی هفت شهر*، دوره ۱، شماره ۸، صص ۸۲-۹۷.
- حسن زاده، م. (۱۳۹۰)، *بررسی تاثیر فرهنگ سازمانی بر توانمندسازی کارکنان در یکی از شرکت های فعال در زمینه خودرو*، پایان نامه مدیریت دولتی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
- حسینیان، شهامت، جعفری، محمد و بهرامی نکو، محمد (۱۳۹۰)، *بررسی تاثیر فرهنگ سازمانی بر توانمندسازی کارگاهان پلیس آگاهی فاتب، فصلنامه نظم و امنیت انتظامی*، شماره ۳، سال ۳، صص ۵۷-۳۳.
- حیدری ساربان، وکیل، ملکی، ابوذر (۱۳۹۳)، *ارزیابی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی اجتماعی روستایی (مورد مطالعه: روستای ده زیارت، شهرستان بوانات، استان فارس)*، *مجله توسعه روستایی*، پاییز و زمستان ۱۳۹۳، شماره ۱۱، صص ۲۷۹-۲۹۸.
- حسینی خواه، حسین (۱۳۹۳)، *تحلیل جاذبه های اکوتوریستی شهر یاسوج و ارائه ی چالش ها و راهکارها، همایش ملی گردشگری و طبیعت گردی ایران زمین*، همدان، صص ۱۴.
- داداش پور، هاشم؛ حسین آبادی، سعید؛ پورطاهری، مهدی (۱۳۹۱)، *تحلیل نقش توانمندسازی ساکنان در بهسازی کالبدی، محیطی سکونتگاه های غیررسمی*، مطالعه موردی: شرق کال عیدگاه شهر سبزوار، *مجله جغرافیا و برنامه ریزی*، دوره ۱۶، شماره ۴۱، صص ۶۵-۱۲۷.
- رضایی، محمدرضا؛ علیان، مهدی؛ خاوریان، امیررضا (۱۳۹۳)، *شناسایی و ارزیابی گستره های فضای فقر شهری در شهر یزد*، *مجله ی پژوهش های جغرافیای انسانی*، دوره ۴۶، شماره ۳، صص ۶.
- روستایی، شهرپور، کریم زاده، حسین، زاد ولی، فاطمه (۱۳۹۵)، *بررسی تحلیل فضایی گسترش فقر شهری در شهر تبریز طی سال های ۱۳۷۵-۱۳۸۵*، *مجله آمایش جغرافیایی فضا*، سال ششم، شماره ۲۲، صص ۱۲۵-۱۳۶.
- زبردست، اسفندیار، رضانی، راضیه. (۱۳۹۵)، *سنجش فقر شهری و ارتباط آن با دسترسی به خدمات شهری در شهر قزوین*، *نشریه هنرهای زیبا، معماری و شهرسازی*، ۲۱(۲)، صص ۵۴-۴۵.
- زاهدی مازندرانی، محمدجواد (۱۳۸۸)، *فقر روستایی*، روند و اندازه گیری آن در ایران، *فصلنامه رفاه اجتماعی*، شماره ۱۷، صص ۳۲۶-۲۸۹.
- زنگنه، علیرضا (۱۳۸۹)، *شناخت الگوی فضایی گسترش فقر شهری با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS) در شهر کرمانشاه طی سال های (۱۳۷۵-۱۳۸۵)* پایان نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: دکتر شهرپور روستایی، دانشگاه زنجان، دانشکده علوم انسانی، گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری.

- سبحانی، بهروز (۱۳۸۹)، شناخت پتانسیل های گردشگری منطقه ی آبگرم سردابه در استان اردبیل با استفاده از مدل SWOT، مطالعات و پژوهش های شهری و منطقه ای، سال اول، شماره چهارم، ص ۲.
- شیعه، اسماعیل و فاتح کبیری (۱۳۸۸)، گردشگری پایدار در پارک های طبیعی حومه ی شهرها با استفاده از رویکرد تحلیل راهبردی SWOT، آرمان شهر، شماره ۳، ص ۴۰.
- شکویی، حسین (۱۳۸۲)، اندیشه نو در فلسفه جغرافیا، جلد دوم، فلسفه محیطی و مکتب های جغرافیایی، گیتا شناسی تهران.
- شکویی، حسین (۱۳۸۴)، **جغرافیای اجتماعی شهرها، اکولوژی اجتماعی شهر**، انتشارات جهاد دانشگاهی تهران.
- عسگری، علی (۱۳۹۰)، تحلیل های آمار فضایی با ARC GIS، انتشارات سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران، تهران.
- فتح زاده، حیدر، زهدانی، سید سعید زاهد (۱۳۹۴)، برنامه ریزی راهبردی، به منظور توانمند سازی محلات حاشیه نشین، محلات حاشیه نشین سیلاب، احمد آباد و یانوق دره سی تبریز، دو فصلنامه پژوهش های جامعه شناسی معاصر، شماره ۶ بهار و تابستان ۱۳۹۴، صص ۶۱ تا ۸۸.
- قرخلو، مهدی، میره، محمد (۱۳۸۶)، توانمندسازی اجتماعی، راه حلی برای حاشیه نشینی، شیخ آباد قم، فصلنامه دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، سال دوم، شماره سوم، صص ۱۲۶-۱۱۱.
- وثوقی، منصور، سلیمانی، مسعود (۱۳۹۶)، عوامل موثر بر استفاده از ظرفیت سازمان های مردم نهاد در نظارت بر عملکرد دولت در فرایند توسعه محلی، نشریه توسعه محلی (روستایی - شهری)، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۵، صص ۲۲۰-۱۹۹.
- محمودی، وحید (۱۳۸۹)، فقر قابلیت در ایران، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، گروه پژوهش و رفاه اجتماعی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، سال چهارم، شماره ۱۷، صص ۹-۳۲.
- مویدفر، سعیده، توکلی، نجمه، ذاکریان، ملیحه (۱۳۹۶)، نقش سازمان های مردم نهاد و تشکل های مردمی در باز آفرینی بافت های فرسوده شهری (مطالعه موردی: محله مهدیه واقع در ناحیه غرب شهر کرد)، فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه های انسانی، دوره ۱۲، شماره ۴ صص ۸۹۵-۹۱۴.
- مجتبی، رفیعیان، سنگی، الهام (۱۳۹۲)، سنجش مطلوبیت سکونتی در توسعه میان افزای شهری با استفاده از مدل تصمیم گیری منطقی فازی - نمونه موردی: منطقه ۱۹ شهرداری تهران، نشریه معماری و شهرسازی آرمان شهر، شماره ۱۱، صص ۳۴۹-۳۶۱.
- Curley, a (2010). **Theories of urban poverty and implications for public housing policy**. J. Soc. & Soc. Welfare, 32, 97.
- Guo, Yingqi; Chang, Shu-Sen; Sha, Feng; Yip, Paul S. F. (2018). **Poverty concentration in an affluent city: Geographic variation and correlates of neighborhood poverty rates in Hong Kong**, journals PLOS, <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0190566>.
- Liu, Yanhua; Xu, Yong (2016). **A geographic identification of multidimensional poverty in rural China under the framework of sustainable livelihoods analysis**, journals of Applied Geography, Volume 73, Pages 62-76.
- Rosenbuam (2006). **"Promoting Safe and Healthy Neighborhoods: What Research Tells Us about In"**<https://fa.wikipedia.org/wiki> .
- United Nations Population Fund "UNFPA" (2007). **State of World Population 2007 Unleashing the Potential of Urban Growth**, www.unfpa.org.2007/12/10.
- Widiati, Iis Roin (2017). **Application of GIS in The Spatial Analysis to Assessing The Infrastructure Dynamics of Slum in Papua, Indonesia**, Informatics and Computing (ICIC), 2017 Second International Conference on, PP:1 - 6.

- Yuan, Y; Niu, T; Chen, Y (2020). **Measuring urban poverty using multi-source data and a random forest algorithm: A case study in Guangzhou**, journals Sustainable Cities and Society <https://doi.org/10.1016/j.scs.2020.102014> .